Умра – Республика кунĕ

Уяв асра юлĕ

(Вĕҫĕ. Пуҫл. 1-мĕш стр.).

Хатĕрленӳ ĕҫĕсене вара чăннипех те хăвăртлатмалла. Пĕтĕмпе 8 регионтан тата 5 районтан килекен хăнасене чыслăн кĕтсе илсе чыслăн ăсатса ямалла пирĕн. Уяв хăҫан, ăҫта иртет? Вăл мĕнле мероприятисемпе асра юлĕ хăнасемпе районта пурăнакансемшĕн? Ҫакăнпа халь сире район администрацийĕн пуҫлăхĕн ҫумĕ, культура тата архив ĕҫĕсен пайĕн ертӳҫи А.Е. АНДРЕЕВА паллаштарать:

– Республика кунне халалласа иртерекен мероприятисем пуҫланчĕҫ те сен те йăнăшах пулмасть. Майăн 19-мĕшĕнче паллă ентешĕмĕре Н.В. Никольский ҫуралнăранпа 130 ҫул ҫитнине пĕтĕм республикипех паллă турăмăр. Районта, Николай Васильевич ҫуралнă Уйкас Янасал ял тăрăхĕнче, пысăк уяв иртрĕ. Республикăран та хăнасем йышлăн килчĕҫ.

– Мĕнлерех ҫĕнĕ объектсем уҫăлĕҫ уяв кунĕсенче?

– Республика кунĕ тĕлне районта 3 объекта уҫма хатĕрлесе ҫитеретпĕр: Муркашра – физкультурăпа сывлăха ҫирĕплетмелли центр, Кашмашра – тĕслĕхлĕ Культура ҫурчĕ тата Шетмĕпуҫĕнче пĕтĕмĕшле практика врачĕн уйрăмĕ. Ҫавăн пекех «Сеспель» акционерсен хупă обществинче ҫăнăх, тырă, извеҫ турттармалли цистернăҫурма прицепсем хатĕрлекен тепĕр ҫĕнĕ цех хута каять. Уяв кунĕсенче «Мăн Сĕнтĕр – Ильинка – Апчар» тата реконструкциленĕ Республика пĕлтерĕшлĕ «Волга – Мăн Сĕнтĕр – Шашкар пристанĕ» автомобиль ҫулĕсем уҫăлаҫҫĕ.

Республика кунĕнче районти историпе краеведени музейĕнче районти паллă ҫынсемпе паллаштаракан «Муркаш районĕ: вăхăтсен чĕрĕ ҫыхăнăвĕ» документлă курав, ҫавăн пекех – «Тĕрĕ эрешĕнчи тăван кĕвĕсем» ятпа тури чăвашсен тумтирĕн залĕ уҫăлать.

– Тата мĕнлерех мероприятисемпе пуянланĕ Муркашра иртекен Республика кунĕ?

– Пĕтĕм Раҫҫейри «Раҫҫей юррисем» фестиваль-марафон иртнĕ май Республика кунĕ умĕн июнĕн 21-мĕшĕнче Муркашри сцена ҫинче Надежда Бабкина ертсе пыракан «Русская песня» театр коллективĕ хăйĕн пултарулăхĕпе савăнтарĕ. Вĕсемпе пĕрле ун чухне сцена ҫине районти 4 халăх ансамблĕ тухĕ.

Республика кунне халалласа Шетмĕпуҫ ял тăрăхĕн территорийĕнче ҫавăн пекех авиамоделистсен ăмăртăвĕсем иртмелле. Унта Етĕрне районĕнчи, Шупашкарпа Ҫĕнĕ Шупашкар, Ҫĕмĕрле хулисенчен 5 команда пĕтĕмпе 25-30 моделпе хутшăнма кăмăл турĕ.

Июнĕн 24-мĕшĕнче район администрацийĕн ҫурчĕ умĕнче кашни ял тăрăхĕнчи ҫемьесен пултарулăхĕн фестивалĕ иртет. Унта художествăпа прикладной искусство маҫтăрĕсен ĕҫĕсем те пулаҫҫĕ. Кунтах эсир «Муркаш районĕ: иртни тата паянхи кун» фотовернисажпа паллашма пултаратăр.

Уяв «Упорным трудом над тонким полотном мы стали великим народом» фольклорпа этнографи кăтартăвĕпе те асра юлĕ: район администрацийĕн ҫурчĕ умĕнчи вырăнтах чăваш тумне мĕнле тунипе паллаштарĕҫ. Ял хуҫалăх культурине акнă самантран пуҫласа пир тĕртсе тумтир тунă таранах.

Уявра вĕрентӳ учрежденийĕсемпе предприятисем хутшăннипе чечексен композицийĕсенчен тата чечексемпе тунă тĕрлĕ фигурăсен «Чечеклен, Муркаш, тăван ен» курав-конкурсĕ пулать.

Республика кунĕнче Пĕтĕм Раҫҫейри вун улттăмĕш хут иртекен «Раҫҫей ҫăл куҫĕсем» фестивале хутшăнакансем те Муркаша килеҫҫĕ. Вĕсен пултарулăхĕ чуна усĕ. Ҫавăн пекех ачасен коллективĕсем те илемлĕ юрă-ташăпа савăнтарĕҫ.

Республика кунĕнче Ҫемье кунне халалласа, «Алла-аллăн утар» ятпа ҫемьесен фестивалĕ те иртет. Унта нумай ҫул пĕрле пурăнакан ятлă-сумлă, ҫавăн пекех ҫĕнĕрен чăмăртаннă ҫемьесене чысласҫĕ. Шкултан вĕренсе тухакансене ҫак кун районта пурăнакансемпе тата хăнасемпе пĕрле пурнăҫ ҫулĕ ҫине ырă сунса ăсатăпăр.

Уявра спорт ăмăртăвĕсем те нумай пулаҫҫĕ. Вĕсем икĕ спортзалта иртеҫҫĕ. Ҫавăн пекех Республика кунне халалласа Муркашри стадионта мини-футболла выляса Раҫҫей Геройĕн Е.Г. Борисовăн парнисене ҫĕнсе илессишĕн усă ăмăрту иртерме хатĕрленетпĕр. Июнĕн 24-мĕшĕнче Шупашкарти лаша спорчĕн шкулĕнче вĕренекенсем хутшăннипе иртекен представлени те питĕ интереслĕ пулмалла.

Республика кунĕнче чăваш эстрадисен ҫăлтăрĕсен концерчĕ пулать. Уяв фейерверкпа вĕҫленет.

Л. ПАВЛОВА калаҫнă.

Паян – Раҫҫейри чикĕ хӳтĕлевҫисен кунĕ

Чикĕ хуралҫи яланах стройра

Ҫапла пĕтĕмлетрĕҫ хăйсен ҫар службинчи кунĕсем пирки калаҫни-сӳтсе явнине паян та общество йĕркелĕхĕн хуралĕнче тăракан арҫынсем. Ҫапла, РФ чиккин хуралĕнчи пурнăҫ районти шалти ĕҫсен пайĕнче ĕҫлекенсемшĕн тата патшалăх пушар хуралĕнче вăй хуракансемшĕн питех нимĕн те улшăнман. Паян та вĕсем обществăри йĕрке хуралне тухаҫҫĕ, кунсерен хăйсем ҫине пысăк ответлăх илеҫҫĕ.

Ĕнерхи пограничник, паянхи йĕрке хуралҫи Валера Петров.

... Душмансен пысăк ушкăнĕ ҫухатусене тӳссех малалла талпăнчĕ. Пирĕн пограничниксем те ҫухатусемсĕр мар ĕнтĕ: Вова аманнă, Серега та алла пăшал тытаймасть, юлашки самантченех пулăшу чĕннĕ Степанăн та раци стройран тухрĕ... Сыввисем хăйсен арҫын тивĕҫне юлашки патрончен пурнăҫлама, анчах душмансене хамăр чикĕ енне каҫма парас мар тесе тупа турĕҫ. Таджикистан чиккинчи 117-мĕш Мускав чикĕ отрячĕн отделени командирĕ каялла ҫаврăнса Раҫҫей еннелле пăхса илчĕ. «Нивушлĕ атте-асаттесем Аслă вăрҫăра каялла чакманнине эпир чакăпăр. Ҫук! Кун пеккине Раҫҫей пограничникĕ тăваймасть. Манăн йышăну тумалла», – шутласа илчĕ те Тăван ҫĕршыв, атте-анне, тустăван умĕнче намăс курас мар тесе 18-19 ҫулсенчи пограничниксене, аманнă юлташĕсене тылалла илсе кайма приказ парса Афган вутҫулăмĕ витĕр тухнă хыҫҫăн контрактпа ҫара таврăннă 27 ҫулхи Кашмаш каччи Николай Смирнов пулемет умне пĕшкĕнчĕ. «Юлташсем каялла чакма ĕлкĕрччĕрччĕ. Тĕп вăйсем ҫитиччен тăшмана чикĕ урлă каҫарас марччĕ», – тесе сасăпа калаҫсах кĕҫĕн сержант пулемет курокĕ ҫине пусрĕ. Хăлха патĕнчен шăхăрса иртекен пульăсен сассине сĕнсе пулемет шатăртаттарса ячĕ. Душмансен малти речĕ курăк ăшне выртрĕ. Хăшĕ ĕмĕрлĕхе, хăшĕ пытанма. Коля вара вĕсем ҫине пуҫ ҫĕклеме памасăр тăхлан ҫумăр тăкрĕ те тăкрĕ. Акă юнашар граната сирпĕнчĕ, кăшт инҫетререх тепре, анчах вĕсем Раҫҫей чикĕ хуралҫине пуҫ устармарĕҫ. Кĕҫĕн сержант хĕрсе кайнă пулемета алăпа тытса пăхрĕ те хыҫалалла ҫаврăнчĕ. Юлташсем хăрушлăхсăр вырăналла чакнă ĕнтĕ, татах инҫетререх хамăрăннисем тусан вĕҫтерсе килни курăнчĕ. Пулăшу килет – ку лайăх, анчах тăшман та малаллах талпăнать – унăн хăйĕн тĕллевĕ. Пурнăҫлама памалла мар ăна. Ҫак шухăшпа хăйĕн ҫинчен шутламасăр, ҫĕршыв интересĕсене мала хурса, пограничник атакăна ҫĕкленнĕ душмансем ҫине тĕллесе тепĕр черет каларса ячĕ. Вăйсем тан марри хăйĕннех илет ҫав. Акă Кольăн хулĕ пĕсертсе илчĕ. Ырату туйăмĕпе сержант кăшт ҫĕкленсе илчĕ ҫеҫ, кăкăр вĕриленсе кайрĕ. Пограничник аллипе кăкăртан тытса каялла ҫаврăнчĕ – хамăрăннисем юнашарах, апла пулсан эп пĕр ҫулхи умĕнчи хамăн тивĕҫе пурнăҫларăм...

1-мĕш тата 2-мĕш степеньлĕ «Чикĕ хуралĕн отличникĕ» паллăна тивĕҫнĕ, действительнăй ҫар служби хыҫҫăн чикĕ хуралне контрактпа юлнă Оринин каччи Николай Святославович Горшков паян отпускра, амăшĕпе пĕрле. 30 ҫул Орининти вăкăр ферминче выльăхсем самăртнă ҫĕрте ĕҫленĕ тата паян ферма коллективне ертсе пыракан Рита Евгеньевна производствăри кăтартусемпе ывăлĕ умĕнче пит хĕретмест.

Пӳрнесем витĕр юн юхса анчĕ...

Чикĕри ҫак паттăрлăхшăн Николай Валерьевич Смирнов воин-интернационалиста (вилнĕ хыҫҫăн) 1994 ҫулхи кĕркунне Раҫҫей Федерацийĕн Геройĕ ят пачĕҫ. Унăн ячĕ ентешсен асĕнчен тухмĕ. Ҫапла аса илчĕҫ паттăр юлташне хăйсен ҫарти службă кунĕсене «иккĕмĕш» вырăна хăварса районти шалти ĕҫсен пайĕнче тата пушар хуралĕнче паян службăра таракансем (сăн ӳкерчĕкре вĕсене саламлама хутшăннă Муркаш тата Элĕк районĕсен ҫар комиссарĕ А.Прокопьевпа шалти ĕҫсен пайĕн ертӳҫи Е. Макаров тата Раҫҫей Геройĕ Е. Борисов).

А. БЕЛОВ.
Автор сăн ӳкерчĕкĕсем.

Редакци почтинчен

«Ĕҫ ветеранĕ» ята тивĕҫеймерĕм

Кашни хаҫат номерĕнче чуна ыраттаракан ҫырусем пичетленеҫҫĕ. Мартăн 26-мĕшĕнче тухнă хаҫат ҫинче хамăр Чемей тăрăхĕнче председательте ĕҫленĕ Сергей Афанасьевич ҫырăвне вуланă хыҫҫăн ҫыру ҫырмасăр чăтма пултараймарăм. Чăнах та, эпир ĕҫленĕ вăхăтри пурлăха веҫех тĕпсĕр шăтăка сиктерчĕҫ. Эпир ĕҫленĕ вăхăтра колхоз пурлăхĕпе усă куракансем пулман мар-ха. Эпĕ ҫак ялта 1970-мĕш ҫултанпа пурăнатăп. Пенсие тухиччен 25 ҫул, тивĕҫлĕ канăва тухнă хыҫҫăн 5 ҫул колхозра ĕҫлерĕм. 1970-1974-мĕш ҫулсенче Чемейри ĕне ферминче дояркăра вăй хутăм. Ҫавах кирлĕ ҫынсем пулаймарăмăр, ĕҫ стажĕ 46 ҫул пулсан та. Вăл вăхăтра ферма заведующийĕ пулса Михаил Феропонтов ĕҫлетчĕ. Шутсăр тирпейлĕ, ĕҫшĕн ҫунакан ҫыннччĕ вăл, мăшăрĕ пĕчĕк пăрусем пăхатчĕ. Эпир, икĕ картари дояркăсем, килĕштерсе ĕҫлеттĕмĕрчĕ, яланах пур ҫĕрте те тирпейлĕччĕ. Халĕ вара пĕрле ĕҫленĕ дояркăсем, пирĕнтен ҫамрăккисем те, ĕмĕрлĕхех куҫĕсене хупрĕҫ. Эпир вара, вилме маннисем, пурăнатпăр-ха. Вăл вăхăтра ĕнесене алăпа сунă, ҫуллахи вăхăтра уйра хамăр пăхнă, мĕн чухлĕ тӳленĕ-ши пире вăл вăхăтра? Районĕпе миҫе ҫын юлчĕҫ-ши халь ҫав-ҫавах ветеран ята тивĕҫейминнисем? Колхозра миҫе ҫул ĕҫлесе мĕн чухлĕ тар юхтарман-ши? Тыр-пул тухăҫĕ ытларах пултăр тесе хĕлле юр тытнă, ҫуркунне, юр ирĕлсе пĕтме пуҫласан, калчасем ҫине удобрени сапнă.

10 килограмлă витресене майăран ҫакса ярса уй тăрăх миҫе ҫухрăм утнă-ши? Колхозра ĕҫленĕ вăхăтра миҫе тонна ҫĕр улми, миҫе тонна кăшман кăларса пуҫтарнă-ши? Мĕн чухлĕ утă капанĕ, улăм ури тунă-ши? Улăхҫарансене веҫех ҫулса тирпейленĕ, халĕ вара улăхсем хыт хурапа тулса ларчĕҫ. Уйсем тал пиҫен, хур хулхи ăшне путрĕҫ. Тыррине акаҫҫĕ-ха, вырма тăрсан вара тырри пачах курăнмасть. Ĕҫлекен халăха пама ни тырри, ни улăмĕ ҫук. Малтанхи вăхăтсенче уя тухсан чун савăнатчĕ, тырă хумханса ларатчĕ, уйра улăм урисем кăткă тĕммисем пекех курăнатчĕҫ.

Колхоз укҫа парса пыманнипех пĕтсе пычĕ, халăх ĕҫлеме пăрахрĕ. Тĕрлĕ ҫĕрелле ĕҫлеме кайма пуҫларĕҫ. Хальхи ҫамрăксем пирĕн вăхăтри ҫынсем пек ухмах мар. Эпир 20-30 пусăнах колхозра ырми-канми ĕҫленĕ. Халĕ колхоз ҫирĕплентĕр текен ҫук. Хăвăртрах колхоз пĕттĕр тесех пурăнаҫҫĕ пуль. Сергей Афанасьевич ҫырнăччĕ, газосваркăпа касса-ваклаcа сутса пĕтерчĕҫ колхозăн юрăхсăра тухнă трактор-комбайнĕсене тесе. Ҫапла, нимĕн те ҫук халь. Кил хушши ҫатма тĕплĕ пек яп-яка выртать. Тимĕртăмăр сутнипе колхоз касси тулчĕ-ши е вăл урăх ҫын кĕсйине кĕрсе кайрĕ-ши?

А. ЗУБКОВА.
Елшик ялĕ.

Тăван тавралăх

Авалхи хула-крепоҫе тупрăмăр

Чăваш патшалăх ăслăлăх институтĕнче вăй хуракан археологсем Н.С. Березинапа Е.П. Михайлов тата республикăри геологсен юхăмне йĕркелесе тăракан А.Ю. Березин Йӳҫкасси тăрăхĕнче пулчĕҫ. Панклири историпе краеведени музейĕнче тăрăшакансемшĕн ку пысăк ăнăҫу темелле. Мĕншĕн тетĕр-и?

Питĕ интереслĕ ҫул ҫӳреве илсе кайрĕҫ вĕсем хăйсемпе пĕрле Надежда Николаевнăпа Николай Лукич Яковлевсене, Йӳҫкасси шкулĕнчи географипе вĕрентекен Ю.С. Герасимова. Илпеш, Ҫĕнĕ Матьăк, Кивĕ Матьăк ялĕсенчен иртсе Элĕк районне кĕрекен Писĕп ялне машинăпа ҫитрĕмĕр. Малалла вара ҫуран икĕ ҫырма урлă каҫса вăрманалла утрăмăр. Вăрман пире хĕрлĕ кĕнекене кĕртнĕ сарă чăпăл курăкĕпе кĕтсе илчĕ. Чылай вĕсен кунта. Чăпăл курăкĕ (купальница) ҫын сахал ҫӳрекен вырăна килĕштерет иккен. Ҫын йышлă ҫӳрекен вырăнтан тарать. Чун каниччен пăхса килентĕмĕр. Чи интересли вара вăрманта иккен. 2 пин ҫул каялла пулнă хула-крепоҫ вырăнне ҫитсе тăтăмăр. Икĕ ҫырма пĕрлешнĕ тĕлте, сăмсахра вырнаҫнă вăл. Ҫавăн пек вырăнсемпе усă курнă та ĕнтĕ авалхи ҫынсем тăшманран сыхланмалли крепоҫсем тума. Хулан икĕ енĕпе те тарăн ҫырмасем. Унсăр пуҫне ҫын аллипе хăпартнă виҫĕ вал, пырса кĕнĕ ҫĕрте тепĕр ҫӳллĕ вал. Тахҫан тăшманран хӳтĕленĕ вал – стена паян чĕр-чунсен йăва вырăнĕ пулса тăнă. Йĕритавра чĕр-чунсем чавнă шăтăксем. Пурăшсем те кăмăлланă ку вырăна. Писĕпри Иван Владимирович художник чылай курнă иккен вĕсене.

Наталья Степановна Березина каланă тăрăх, ку валсем аван упранса юлнă. Шĕвĕртерех. Хула вырăнĕнче вăрман ҫитĕнсе ларни ҫеҫ ăна ку таранччен тупма паман. Пĕлтĕрхи чӳк уйăхĕнче ҫеҫ Е.П. Михайлов археолог ку крепоҫе кĕтӳҫĕ каланă тăрăх тупнă.

«Ҫыннăн кашни кунах хăйĕншĕн мĕн те пулин ҫĕннине шырамалла. Маншăн паян ҫак ҫĕнĕлĕх ҫак хула-крепоҫ пулчĕ. Вĕсем ҫинчен эпĕ чылай илтнĕ-ха. Паян вара чăннипех курма тӳр килчĕ. Питĕ савăнтăм куншăн», – тет Н.Л. Яковлев. Маншăн та ырă кĕтменлĕх пулчĕ хула. Эпĕ те пĕрремĕш хут авалхи хула вырăнĕнче. Муркаш, Элĕк районĕсенче ҫакнашкал хула-крепоҫсем чылай тупса палăртнă. «Хула, карман» йышши сăмахсемпе ҫыхăннă вырăнсен ячĕсем кунта авал хула-крепоҫ пулнине пĕлтерме пултараҫҫĕ. Таврари шыв-шур, вар ячĕсене тĕплĕнрех тĕпчесчĕ. Вĕсем ҫинчен вырăнти краеведсене каласа парсан аванччĕ.

Н. ЯКОВЛЕВА,
Панклири историпе краеведени музейĕн ертӳҫи.